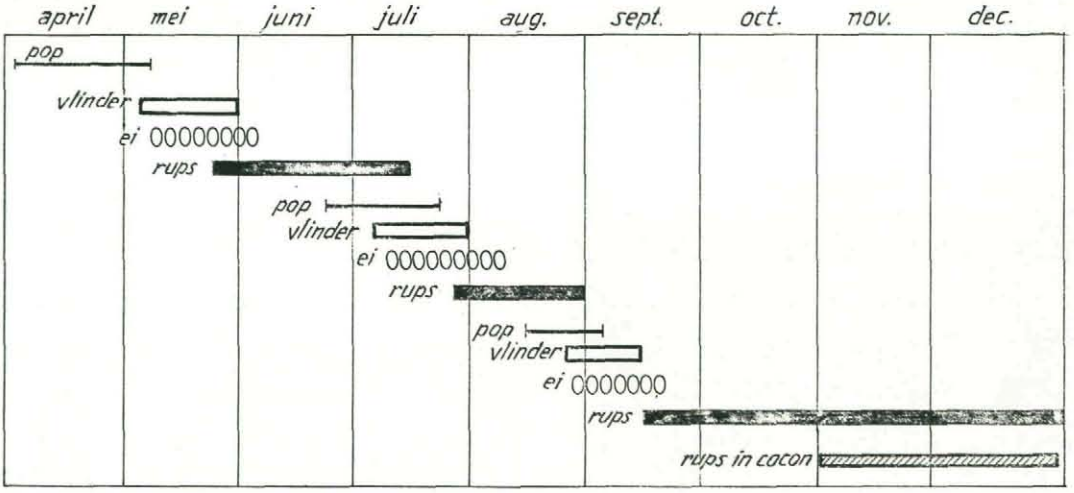

Fig. 7. *Levenscyclus van* S. septembrella *in 1974 en 1975.*

De mijnen van de drie onderscheiden generaties worden aangetroffen in de maanden mei-juni, in juli-augustus en in september tot ver in de maand december (fig. 7).
Hoewel als gevolg van deze mineeractiviteit van de eerste en tweede generatie ernstige bladval kan optreden, wordt het verlies aan blad door de in de zomer gevormde zijscheuten snel gecompenseerd. De zijscheuten kunnen weer door de rupsen van de derde generatie gemineerd worden, zonder dat dit overigens tot bladval leidt.
Aan het onderzoek naar de biologie van *S. septembrella* lagen geen economische motieven ten grondslag. Het geschiedde louter uit interesse en het paste uitstekend in ons streven meer over het leven van bladminerende insekten te weten te komen.

Litteratuur

1. Emmet, A. M., 1971. Notes on some of the British Nepticulidae. Entomologist's Record, Vol. 83: 241.
2. Hering, E. M., 1957. Bestimmungstabellen der Blattminen von Europa (3 dln.). Junk, 's-Gravenhage.

In de donkere dagen op vogels uit in West-Frankrijk

D. M. DE VRIES en G. DE VRIES-SMEENK

Ziehier dan het slotverhaal van onze Frans-Spaanse rondrit einde 1974. Voorafgaand schreven we in dit verband reeds de stukjes „Zuidwaarts weg wezen met de zwaluwen", „Vogels en vlinders aan de Costa del Sol eind 1974" en „In wintertijd op terugweg door westelijk Spanje", onderscheidenlijk verschenen in de april-, mei- en juni-nummers van De Levende Natuur op de bladzijden 77-82, 111-120 en 126-135.
Het onderhavige geschrift handelt uiteraard over onze natuurbelevenissen tijdens de

De Levende Natuur 79 (7-8):171-181 (1976)

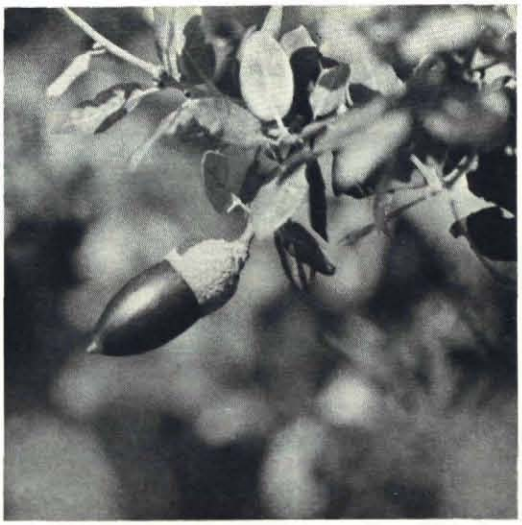

Fig. 1. *Vrucht van Kurkeik. Naar kleurenfoto.*

noordwaars gerichte tocht langs de Franse kusten van 15 tot en met 24 december 1974. Daarbij werd de meeste aandacht besteed aan de Médoc, in welke streek tussen de breed trechtervormige monding van de Gironde en de Golf van Biskaje zo ontstellend veel wordt huisgehouden onder onze gevleugelde vrienden door horden vogelaars. Met als hoofdkwartier het stadje Lesparre-Médoc, pleisterden we ginds van de 16e tot de 21e, daarbij uiteraard aangenaam en vruchtbaar contact onderhoudend met de Nederlandse landbouwer, tevens waar vogelvriend, die zich niet ver van daar indertijd met goed gevolg heeft gevestigd (D.L.N. 76: 72 en 97-101).

Nu dan het relaas van deze speurtocht na het overschrijden op 14 december van de Spaans-Franse grens bij Irun tussen San Sebastian en Biarritz. De volgende morgen werd de hoofdweg alreeds verlaten bij Labenne, tussen Bayonne en Bordeaux gelegen, om verder de kust volgend noordwaarts te gaan koersen door zeer bosrijke gebieden. Nog voor Cap Breton werd het eerste 10-ha-transsect-blok (F 50) van de terugweg opgenomen. Het betrof een open *kurkeikenbos* (fig. 1) met verspreid enige, meest jonge, Zeedennen en voorts dichte ondergroei van varens, gaspeldoorn, brem en ook wel uitgebloeide Erica. De vochtigheid van het daar heersende Atlantische klimaat werd ten overvloede aangetoond door het vele mos op de bomen en de tegen de Kurkeiken opgroeiende Klimop. Evenwel, slechts 15 vogels konden wij er gewaar worden, behorende tot de volgende zeven soorten: Goudvink, Heggemus, Koolmees, Merel, Roodborst, Vink en Vlaamse gaai. Veel beter kwam in Cap Breton zelf een *woonbos* met veel villa's, toen slechts voor de helft bewoond, voor de dag. Fraaie Ceders sierden er de weg, waarlangs we telden; verder waren er veel, eveneens hoge, Zeedennen, allerlei struiken, alsmede gazons tot onder de bomen. Tevens was er nog een duinige plek met brem en bramen. Onder de totaal 101 vogels van dit blok F 51 leidden achtereenvolgens Huismussen 39, Merel 10, Putter en Vink 7, Roodborst 6 en Sijs 5. De overige van de twintig soorten waren: Boomkruiper, Goudvink, Graspieper, Heggemus, Kleine bonte specht, Koolmees, Pimpelmees, Roodborsttapuit, Staartmees, Vlaamse gaai, Vuurgoudhaantje, Winterkoning, Witte kwikstaart en Zanglijster. Deze uitslag valt wat soortenrijkdom aangaat, niet uit de toon bij wat wij in de jaren 1964 tot 1966 al blokkend 's winters in Nederlandse villawijken vonden: gemiddeld 17,4 species met laagste en hoogste waarden per 10 hectare onderscheidenlijk 5 (weinig boomgroei) en 29 (zeer veel loofhout en struikgewas). Wel bleek het gemiddelde aantal vogelindividuen (216) in ons land ruimschoots het dubbele te zijn van wat dit Franse blok ons opleverde. Die Kleine bonte specht was intussen nog verrassender dan de er eveneens aangetroffen Goudvinken en Vuurgoudhaantjes. Als leuke toegift verschafte de haven van Cap Breton ons naast de Kok-, Zilver-

en Grote mantelmeeuwen warempel nog de tropisch aandoende schittering van een IJsvogel!.

De weg huiswaarts vervolgend, werd diezelfde dag nog ten zuiden van Soustons geteld in een machtig *zeedennenbos* op zandgrond met wat Kurkeiken er doorheen en een dichte ondergroei van varens, bramen en bloeiende gaspeldoorn. De buit was daar in blok F 52 nog iets minder dan in het kurkeikenbos bij Cap Breton, te weten 13 vogels, verdeeld over 6 soorten: Grote bonte specht (roffelend), Koolmees, Roodborst (3 van de 4 zingend), Vlaamse gaai, Vink en Winterkoning. De volgende morgen konden we aanmerkelijk noordelijker tussen Parentis-en-Born en Sanguinet de verleiding niet weerstaan nog eens ons geluk te beproeven in een nu *vochtiger zeedennenbos,* eveneens hoog en op zand gelegen. Naast varens, gaspeldoorn en hoge Erica's in dit blok F 53 begrijpelijkerwijs veel Pijpestrootje. Vogels zagen we er maar nauwelijks méér: 14 stuks behorende tot de 8 soorten: Goudhaantje, Grote bonte specht, Koolmees, Kuifmees, Roodborst, Roodborsttapuit (wegkant), Vink en Winterkoning. Tot onze bevreemding misten we in beide blokken zeedennenbos de Zwarte mees, bij ons met Goudhaantje en Kuifmees eigen voor naaldhout.

Nog iets verder in de richting van Bordeaux aan een tussenweg bij Caudos ten zuidoosten van de havenplaats Arcachon, voerde de rit ons door een *vochtige heide,* beheerst door het er thuis behorende gras Pijpestro, aangevuld door gaspeldoorn, manshoge Erica, Struikheide, Brem en zelfs bloeiende Tormentil. Ter afwisseling rechts van het ingeslagen zijpad aanplant van dennen, nog beperkt tot de hoogste veldlaag, en een groepje Zeedennen, die het al tot de hoogste boomlaag hadden gebracht. Wij zagen in het desbetreffende blok F 54 13 vogels, zijnde 7 Graspiepers, 2 Zwarte kraaien en van Provençaalse grasmus, Raaf, Rietgors en Torenvalk 1 exemplaar. De Raaf alleen al maakte de wandeling goed. Graspiepers ziet men ook bij ons 's winters meermalen op heidevelden, terwijl Rietgorzen zich daar bij voorkeur te goed doen aan het langzaam rijpende zaad van Pijpestro, waarover we reeds vroeger schreven (D.L.N. 70: 191-

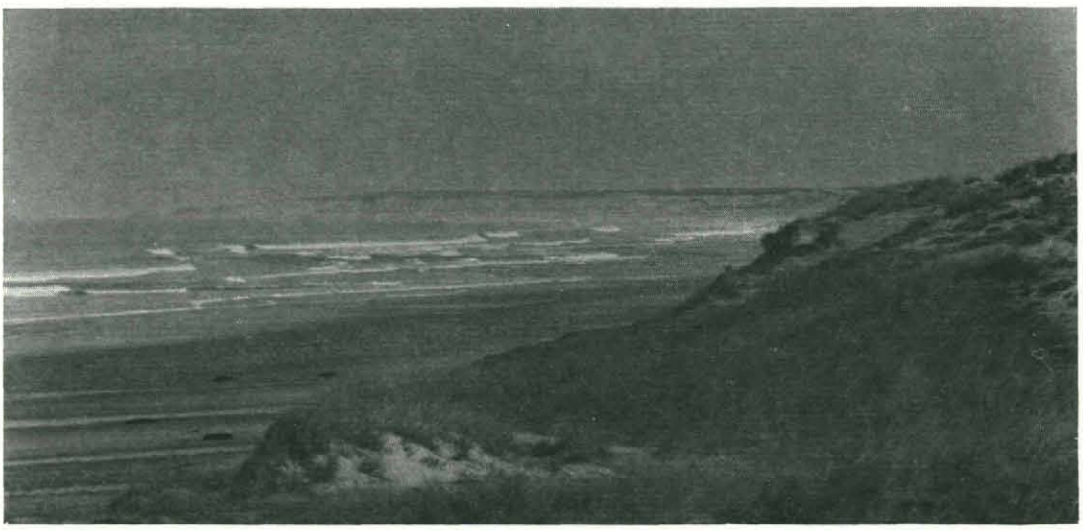

Fig. 2. *Duinkust NO van Montalvet-les-Bains. Naar kleurenfoto.*

Fig. 3. *Twee schiethutten in meer. Hourtin-Plage. Naar kleurenfoto.*

192). Beide soorten konden in het geschrift „Vergelijking der winterse vogelbevolkingen van onze zanden, heiden, bouw- en graslanden" (D.L.N. 75: 148-156) dan ook als kenmerkend voor de winterse heidevelden worden beschouwd. Van de 86 indertijd door ons opgenomen heideblokken bedroeg het aantal vogelsoorten gemiddeld 2,4, zodat deze Franse heide met 6 soorten ons niet tegenviel, hoewel hierbij wel in aanmerking moet worden genomen, dat de winter aldaar in Zuidwest-Frankrijk, afgezien van de negatieve houding van de mens, doorgaans minder meedogenloos de vogels treft dan bij ons. Daarmede hadden wij, althans voorlopig, genoeg van al maar die sombere naaldwouden met ook heidevlakten van Gascogne en maakten dan ook die tweede dag verder zonder onderbreking voort tot het aanmerkelijk noordelijker gelegen Lesparre-Médoc in Gironde.

Aldaar een heel ander landschap, wel vlak, maar afwisselend, meest uit houtrijke graslanden bestaand, terwijl daartussen wijngaarden niet ontbreken. Dit alles tussen de brede Girondetrechter en de beboste duinenrij, waarachter zich meer of minder grote plassen met moeras bevinden. Inderdaad een uitgelezen pleistergebied voor allerhande weide- en watervogels, doch helaas ook bij de niets ontziende „jagers" altezeer in trek. Ginds in de Médoc werd van 13 bloktranssecten de vogelstand nagegaan, namelijk van de landschappen strand, open duin, garrigue, dennenbos en moeras 1, grasland 5, bouwland 1 en plattelandsbuurt 2. Over onze bevindingen aldaar het volgende. Het mooie *zandstrand* ten noorden van Montalvet-les Bains met de zee er voor (blok F 62) (fig. 2) leverde in onze opnametijd 's morgens niets op. Evenwel herinnerde een eenzame Zilvermeeuw, koersende naar het zuiden, ons er daarna aan, dat er nog vogels waren. De er aan voorafgaande wandeling door de *duinen* (F 61) verschafte ons tenminste iets, zegge 1 Witte kwikstaart, met daarna bij de rust nog een naar het zuiden trekkende Boomleeuwerik en 4 Vinken in omgekeerde richting vliegend. Meer te beleven aan vogels viel in de achter de kust gelegen afgezette garrigue, met bloeiende gaspeldoorn en ook hoge Erica (blok F 60).

Ter plaatse, noordelijk van Grayan, wisselde dichte maquis af met plekken gras, kort gehouden door er rond dolende koeien en paarden. Enkele vliegdennen en eikjes staken

er boven het struweel uit. In dit bloktransect werden 44 vogels, behorende tot 12 soorten, door ons opgemerkt, namelijk 15 Veldleeuweriken, 5 Graspiepers alsook Merels, 4 Roodborsten en Winterkoninkjes, 3 van de hoeveel, zich doorgaans erg schuil houdende, Provençaalse grasmussen, 2 Heggemussen, Roodborsttapuiten en Zwarte kraaien, tenslotte nog van Vink en Witte kwikstaart elk een.

Een uitdagend *moeras met plas* van biezen, riet en lisdodden met veel wilgestruiken tot in de onderste boomlaag, zich bevindende aan de noordkant van het grote Etang d' Hourtain, viel echter weer erg tegen wat de vogels aangaat. Behalve 36 Kokmeeuwen huisden er toen slechts drie Pimpelmezen in het riet, 2 Rietgorzen, 1 Roodborst, Vink en Winterkoning. Verder viel er niets te bespeuren, zelfs geen eend, Waterhoen of Meerkoet. Bij ons was dat in dergelijk terrein wel anders geweest, maar . . . in alle stilte spraken de her en der verspreid liggende schiethutten overduidelijke taal (fig. 3). In deze streek ten zuidwesten van Lesparre-Médoc werd ook nog een hoog *grove-dennenbos* onderzocht. Aan één kant van de door blok F 65 lopende weg groeide veel hoge, tot in de struiklaag reikende *Erica lustianica* met ook nog wat bloeiende *Erica tetralix,* terwijl aan de overkant Pijpestro overheerste met daar aanmerkelijk kortere *Erica lusitanica.* Aangaande de rijkdom, beter uitgedrukt armoede, aan vogels viel dit blok niet uit de toon in vergelijking tot de zeedennenblokken F 52 en 53. We brachten het niet verder dan 11 vogels, behorende tot de 7 soorten: Buizerd, Goudhaantje, Goudvink, Kuifmees, Pimpelmees, Vink en Winterkoning. Daarentegen werden in een blok *bouwland* (F 55) veel meer vogels aangetroffen, edoch, het waren slechts Veldleeuweriken 56, Vinken 37 en Graspiepers 10, in het geheel dus 103. Behalve enkele geëgde of braak liggende akkers was daar alles *wijngaard* wat de klok sloeg. Er groeide veel onkruid, vooral Herik, dat zelfs bloeide, kennelijk voor de genoemde zaadetende vogels een welvoorziene dis, zoals die ook elders, maar niet immer (D.L. N. 73: 47-48; 79: 126-135) in wijngaarden verschaft wordt.

De 5 blokken *grasland* werden noordoostelijk van de weg van Lesparre-Médoc naar Pointe de Grave uitgezocht. Drie ervan: de blokken F 56, 57 en 67, waren zeer rijk aan houtgroei, welke behalve uit bomen, vooral bestond uit dichte en hoge heggen van Sleedoorn, tamarisken, braam en roos. Het aantal soorten vogels bedroeg er onderscheidenlijk 15, 15 en 14, de individuele talrijkheid respectievelijk 63, 94 en 53. Daarnaast troffen we in de graslandblokken F 58 en 59,

Fig. 4. *Boerderij N van Bernay. Naar kleurenfoto.*

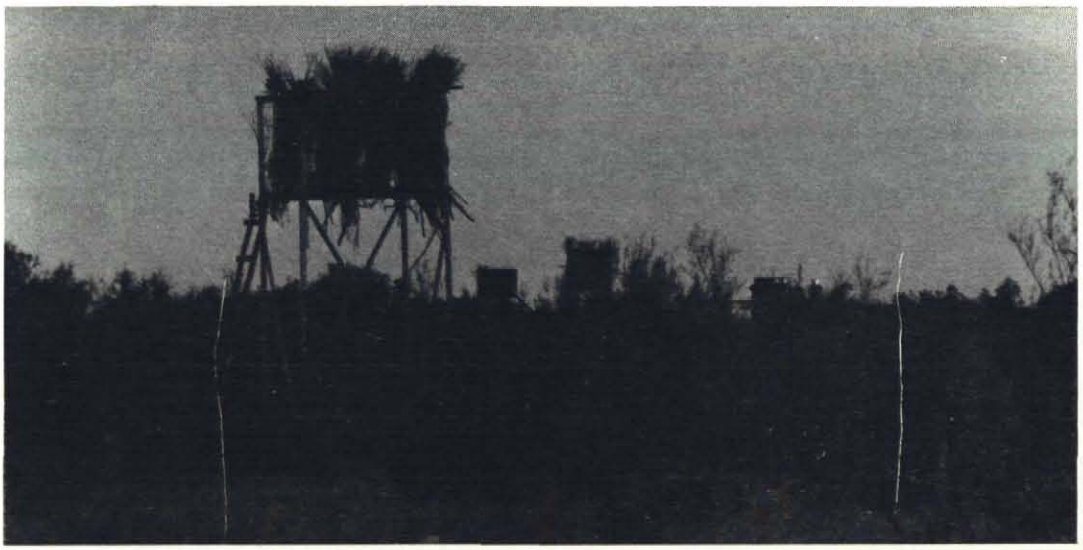

Fig. 5. *Een linie van hoogzitten. Naar kleurenfoto.*

met maar weinig hout (verspreide tamarisken en enkele heggen) 14 en 8 soorten aan met totalen van 214 en 98 vogels. Gemiddeld voor alle 5 graslandblokken kwamen we aldus op 13 soorten en 104 vogels, dat is meer soorten, maar minder vogels dan wij indertijd 's winters voor 271 over geheel Nederland verspreide graslandblokken vonden: 7 soorten en 126 vogels (D.L.N. 70: 247-258; Stikstof 73: 557-567). Ter verklaring van dit verschil kan, onder het nodige voorbehoud vanwege het geringe aantal Franse graslanden, enerzijds dienen het meerdere hout van deze graslanden en het mildere winterweer aldaar, soortenrijkdom in de hand werkend, anderzijds de uitdunning ginds van de weidevogelstand door ongebreidelde jacht. Vervolgen we nu de samenstelling van de vogelbevolking van de bekeken graslanden van de Médoc. Daartoe volgende lijst van aangetroffen vogelsoorten, gerangschikt naar de belangrijkheidswaarden (Bw's), waaronder wordt verstaan het produkt van gemiddeld aantal vogelindividuen en het trefpercentage of wel algemeenheidspercentage, aangevend in hoeveel per honderd bloktransecten de desbetreffende soort bij eenmalig bezoek waargenomen werd (D.L.N. 75: 140-156). Achter de Bw's voor de Médoc staan eventueel die voor de 271 in ons land opgenomen graslandblokken. Hier dan de belangrijkheidswaarden in afdalende volgorde van de 26 ginds in het grasland opgemerkte vogelsoorten: Spreeuw 2360 (115), Veldleeuwerik 1936 (194), Graspieper 900 (3), Huismus 824, Roodborst 500, Winterkoning 320, Vink 272, Roodborsttapuit 220, Zanglijster 168, Staartmees 88, Ekster 56 (9), Merel 56 (11), Waaierstaartrietzanger 65, Koolmees 32, Torenvalk 32 (2), Ringmus 24, Zwarte kraai 24 (48), Cetti's zanger 16, Pimpelmees 16 (1), Tjiftjaf 16, Sijs 8, Watersnip 8 (4), Blauwe kiekendief, Groenling, Heggemus en Witte kwikstaart 4. Hierbij aansluitend de winterse belangrijkheidswaarden voor Nederland van soorten, die wij in deze graslandblokken bij de Gironde misten: Kievit 289, Kokmeeuw 255, Kramsvogel 186, Kolgans 107, Stormmeeuw 105, Wilde eend 102, Goudplevier 77, Scholekster 76, Houtduif 62, Meerkoet 28, Wulp 13, Kauw 11, Bonte kraai 10, Smient 7, Blauwe

reiger 6, Koperwiek 5, Waterhoen en Wintertaling 2.

Het ontbreken van soorten als Kievit, Kramsvogel, Goudplevier en Koperwiek dient daaraan te worden toegeschreven, dat de winter toen nog niet echt was ingevallen, zodat zij ook later in de tijd (D.L.N. 78: 25-28) massaal in het voor hen veel veiliger noorden bleven pleisteren. Ook onze landbouwende vogelvriend had hen ginds toen nog niet gezien, maar ziedaar . . . bij het scheiden van de markt konden wij hem op de 20e december vertellen juist toen de eerste troep Koperwieken van onze Franse terugtocht te hebben opgemerkt. Van de Kramsvogels, Goudplevieren en Kieviten echter nog geen spoor daar over de Gironde. Dat wij soorten als Roodborsttapuit, Zanglijster, Tjiftjaf en Witte kwikstaart, bij ons 's winters ontbrekend of zeldzaam, aldaar wel aangetroffen, is vanzelfsprekend, ook voor de Cetti's zanger, die in Zuidwest-Frankrijk evenals in Zuid-Europa het gehele jaar door waar te nemen is. Wel verwonderde ons de aanwezigheid van de mediterrane Waaierstaartrietzanger in 2 van de 5 graslandblokken, in 1 daarvan zelfs tot 5 stuks. Immers op het desbetreffende verspreidingskaartje in de derde druk van Bruuns „Gids voor de vogels van Europa", uitgegeven in 1974, ontbreekt deze soort voor Zuidwest-Frankrijk. Gezien ook de meldingen van Cetti's zanger en Waaierstaartrietzanger beide tot in België en Nederland, duidt dit er op, dat deze zuidelijke zangertjes langs de Atlantische kust in opmars zijn naar het noorden. Evenals het toenemend aantal winterwaarnemingen van de Tjiftjaf in de lage landen (D.L.N. 77: 96; 78: 159) is zulks wellicht mede een gevolg van de lange reeks zachte winters van de laatste tijd en de voortgaande afsmelting van de noordelijke ijskap.

Verlaten wij nu de graslanden van de Médoc om voor een wijle stil te staan bij de vogelbevolking van 2 *plattelandsbuurten,* namelijk die achter de duinwal westelijk van Venday-Montalivet en die van Ucht, vlak ten noorden van Lesparre-Médoc. Het eerstgenoemde blok F 63 vertoonde veel afwisseling met boerderijtjes, maar ook met een villa en andere woningen, tal van graslandjes en moestuinen, met op verscheidene plaatsen loslopende kippen en eenden. Dat alles doorweven met zeer veel bomen en struiken: hoge Zeedennen en eiken, ook hakhout, vruchtbomen en bijna bloeiende mimosa's. De andere boerenbuurt (blok 66) had een matige bebouwing met moes- en siertuinen benevens heel wat grasland. De ook hier overvloedige houtgroei bestond overwegend uit struiken en heesters, waaronder cipresheggen en veel hoge bramen, maar toch ook vrij wat hoge bomen, meest eiken en platanen. Hazelaars waren er in bloei evenals rozen en hyacinten in de tuinen. De vogelstand met in beide blokken 18 soorten en 80, respectievelijk 92 individuen, deed dus niet veel onder voor die van de villawijk bij Cap Breton (blok F 51) met 20 soorten en 101 vogels. In tegenstelling tot daar geen Sijsjes, Staartmezen, Goudvinken, Vuurgoudhaantjes en Zanglijster, daarentegen wel Groenlingen, Ringmussen, postduiven, Spreeuwen, Kneu, Rietgorzen en, wat het leukst was, ook hier een Waaierstaartrietzanger, bovendien een Zwartkop(-tuinfluiter). In ons eigen land vonden wij voor 33 plattelandsbuurten gemiddelden van 12 soorten en 169 vogels met als hoogste waarden 19 en 654. Evenals bij het grasland lijkt het er dus op: in Zuidwest-Frankrijk wel meer soorten, maar minder individuen dan bij ons. Vergeten wij niet te vermelden, dat we niettegenstaande het nog mooie weer in dit toch milde zuidwesten van Frankrijk, in tegenstelling tot het mediterrane zuidoosten, tevergeefs uitzagen naar kapellen.

Op de 21e was het dan zover, dat wij de

Médoc nodig dienden te verlaten, wilden we op de beproefde wijze al blokkend verder trekkend, nog voor de Kerst weer thuis te zijn.

Al met al hadden we daar in het zuidwesten van Frankrijk veel gezien en, ook met behulp van de lens, vastgelegd. Bovendien kregen wij van onze in Gironde boerende zegsman met natuurwetenschappelijke zin waardevolle aantekeningen mee omtrent de weersgesteldheid, aankomst en vertrek der vogels ginds sedert 1953. Deze kunnen nog wel te pas komen!

Na 's morgens met de veerboot de woelige mond van de Gironde overgestoken te zijn van Pointe de Grave naar Royan ging het die dag verder noordwaarts over Rochefort, La Rochelle en Chantonnay tot Les Herbiers ten zuidoosten van Nantes. Onderweg konden nog twee blokopnamen worden gemaakt, namelijk F 68 tussen L'Equille en Cadeuil ten westen van Saintes aan de kust en F 69 halverwege tussen La Rochelle en Chantonnay. Het zuidelijkst gelegen blok was als *bouwland* in gebruik, toen liggende in graanstoppel, jong wintergraan, stoppelknollen, kunstweide en geploegd land, met enige tot 10 meter hoge bomen (es en meidoorn) langs de weg. Anders dan wij ten zuidwesten van de Gironde gewend waren, wemelde het er van de vogels, waarvan de grote troepen geschat moesten worden: 771 Veldleeuweriken, 303 Kokmeeuwen, 61 Spreeuwen, 7 Kieviten, 6 Graspiepers, 5 Vinken en Zwarte kraaien, 3 Geelgorzen en Roodborsttapuiten, 1 Roodborst en Witte kwikstaart. Alles bij elkaar dus 11 soorten en 1166 vogels. Hier noordelijk van de Gironde dus voor het eerst weer Kokmeeuwen en pas Kieviten sinds op 14 december het eveneens vogelrijke bouwland (S 51) aan de bovenloop van de Ebro werd bekeken (D.L.N. 79: 126-135). Verder gaand werden even noordelijk van La Rochelle, waar wij ons wat rust gunden, op overeenkomstig akkerland, echter zonder een enkele boom, eveneens Geelgorzen opgemerkt, bovendien ook een vijftal Patrijzen, een ware opfrissing in het zo schietgrage Frankrijk!

Het volgende blok (F 69), deel uitmakende van een groot graslandgebied ten zuidoosten van La Roche-sur-Yon, bestond uit goed *weiland,* tot op 1 meter diep ontwaterd, aan weerskanten van een landweggetje met gesloten heggen tot in de onderste boomlaag van wilgen, tamarisken, es en bramen, verder kaal zijnde. Ook hier viel de vogelstand niet tegen met 16 soorten en 212 vogels. De Kievit met 137 stuks overheerste er, terwijl verder nog van enige betekenis bleken: Watersnip 16, Spreeuw 14, Pimpelmees 12 en Veldleeuwerik 10. Vermeldenswaard bovendien die ene Goudplevier, 1 Torenvalk, 2 Staartmezen en Roodborsttapuiten.

De volgende dag verder honkwaarts, waarbij flink kon worden opgeschoten, liefst rijdende over binnenwegen. Vanaf ons nachtverblijf in Les Herbiers eerst noordoostwaarts naar Cholet, waar we de eerste roeken van de terugweg gewaar werden, waarna in noordelijke richting over St. Florent-la-V. in An-

Fig. 6. *Patroonhulzen bij bosje. Naar kleurendia.*

jou, halverwege Nantes en Angers. Aldaar aan de Loire de eerste Houtduiven, in lang niet gezien. Vandaar noord- tot noordoostwaarts verder, Bretagne links liggen latend. Intussen was het om koffietijd hoog tijd voor de enige blokopname van die dag vlak ten noorden van Candé. F.70 lag in een mooie streek van *grasland* met heggen van struiken en bomen, waaronder heel wat eiken (ook knoteiken), Haagbeuk, wilgen en elzen, aangevuld met bramen en bloeiende gaspeldoorn. Onder de 38 vogels van 15 soorten dan eindelijk de eerste 5 Kramsvogels. Ook een stelletje Goudvinken was toch weer welkom. Voorts maar weer verder over Pouancé, Craon, Laval, Mayenne, Bagnole-de-l' Orne, Argentan en Gacé naar ons volgende nachtverblijf te Bernay in Normandië. Met het opnemen van een geschikt lijkend bouwlandblok, echter met weinig vogels, werd maar gestaakt, omdat het al doende donker begon te worden en de vogels naar hun roestplaatsen vertrokken.

Op de voorlaatste dag van onze terugweg door het Franse land was het nog alsof het niet op kon met het heerlijke weer: wolkloos bij matige zuidoostelijke wind. Trouwens evenals in Spanje had in zuidelijk Frankrijk wel geheel anders dan bij ons, die zomer met warm en droog weer wel een staart als van een hagedis gekregen. Op die 23e december 1974 voerde de tocht al maar door golvend bouwland met verspreide graslanden over Rouen noordwaarts naar de havenstad Dieppe. Vandaar zwenkten wij langs de Kanaalkust af naar Abbeville, waarna het tenslotte weer noordelijker ging over Hesdin en St. Omer naar Duinkerken in Frans Vlaanderen. Ten noorden van St. Omer lag zowaar polderland vóór ons als blijk, dat we weer in de vertrouwde lage landen langs de zee waren aangekomen.

In vogelkundig opzicht gaf deze dag ook nog een aardige toegift. Nauwelijks door Bernay (fig. 4) ten zuiden van Rouen heen, wekte kaal bouwland onze belangstelling op. Dit blok F 71 lag meest in *maisstoppel,* hoewel nog niet alles van dit zozeer vogels trekkende gewas geoogst was. Daarnaast ook een perceel stoppelknollen, jonge knollen, al geploegd land en weiland. Het land was nogal vochtig met zelfs water in de greppels. Onze oogst aan vogels was redelijk met 209 stuks en 11 soorten. Voedsel zochten daar 111 Spreeuwen, 40 Roeken, 15 Huismussen, 14 Geelgorzen, 10 Patrijzen, 3 Houtduiven, Pimpelmezen, Veldleeuweriken en Zwarte kraaien, ook nog een Merel, wellicht uit het bosje in de buurt. Huismussen en Pimpels vertoefden in het maisgewas, terwijl de Roeken zich te goed deden op de maisstoppel. Kieviten zagen we ook op bouwland ten noordoosten van dit blok. Door Rouen heen, dus al noordelijk van de Seine, werd bij Tôtes nog een blok *houtloos bouwland* uitverkoren. Het land lag er meest geploegd en geegd bij, maar er was ook nog graanstoppel, bovendien ingezaaid gras en jonge knollen. Hier liefst 652 vogels, waaronder 146 Kieviten, waarvan de meeste zich op het perceel met jonge knollen ophielden. Als nevenschotel 63 Spreeuwen, 25 Veldleeuweriken en 12 Geelgorzen. De overige vogels waren slechts 2 Holenduiven en Zwarte kraaien, 1 Houtduif en 1 overvliegende Kokmeeuw.

In de namiddag, veel verder huiswaarts, namelijk bij Hesdin, tussen Abbeville en Duinkerken, tenslotte de laatste blokopname (F 73) van deze reis, uitgevoerd in een hoog *beukenbos.* Er was een dichte opstand van vrij dikke, ook wel dunne bomen, met er onder een vrijwel gesloten dek van nog groen bebladerde bramen. Ook dit bos, hoe indrukwekkend ook, had maar een schamele vogelstand in die wintertijd. Slechts 17 vogels, namelijk 6 Koolmezen, 3 Boomkruipers, 2 Glanskopmezen en Zwarte kraaien met van de Houtduif, Pimpelmees, Roodborst en

Fig. 7. *Verspreide hoogzit bij Tamarisk. Naar kleurendia.*

Vink elk 1. Aan het drietal soorten: Boomklever, Boomkruiper en Glanskopmees, eigen voor onze eiken- en beukenbossen en voltallig aanwezig in het eikenbos S 55 in noordwest Spanje (D.L.N. 79: 126-135), ontbrak dus de Boomklever, tenminste . . wij konden hem niet opmerken. Rest ons hier nog te vermelden, dat iets noordelijker dan dit beukenbos, buiten blokverband, nog een troep Kramsvogels in Frankrijk werd waargenomen. Daarmee was ons vogelkruid voor ditmaal verschoten.

Na de laatste overnachting te Socx bezuiden Duinkerken werd bij eindelijk omslaand weer in Frans Vlaanderen tevergeefs gezocht naar aaneengesloten grasland. Wel alom verbouw van suikerbieten, waarvan er nog veel in de grond zaten. Bij krachtige wind uit de zuidwesthoek en voortdurende regenval, in verband met de bietenoogst zeer glibberige wegen veroorzakend, was het daar allesbehalve prettig toeven. Zulks des te meer, daar van vogels weinig anders te bespeuren viel dan Spreeuwen en meeuwen. Niet veel Kieviten, geen Kramsvogels en Koperwieken, nog wel enkele Blauwe reigers, in de doorkruiste streek tussen St. Omer, Duinkerken en de berg van Cassel. Vroeger dan voorzien was het daarom weg wezen naar de huiselijke haard, waar wij zonder enige pech nog voor de kerstnacht aankwamen. Als laatste verrassing van deze aangename en vruchtbare rondrit door Frankrijk en Spanje wachtte ons aan de boorden van een overvolle Rijn in eigen tuin nog de bloeiende rozen, sleutelbloemen, Muurbloemen en chrysanten. Mede door het uitzonderlijk zachte weer vormden brem, clematis en Buddleja er zelfs al nieuwe scheuten, wel gewaagd!

Aan het eind van dit verhaal is het wel zaak terug te komen op die schandalige *vogelverdelging* daar in Zuidwest-Frankrijk (D.L. N. 76: 72 en 97-101), nu wij er zelf konden rondneuzen. Bij de bespreking van onze waarnemingen in het moeras bij de Etang d'Hautain werd alreeds gewezen op het verstek laten gaan van waterwild. Ook elders in de Médoc keken we er tevergeefs naar uit. Zelfs het ons zo vertrouwde witte beeld van meeuwen op het land werden we er niet gewaar. Maar bij invallende koude in het noorden is het ginds met recht feest voor al die naar prooi hunkerende schutters. Dan doen al die schuilhutten in plas en moeras benevens de talloze hoogzitten in de Tamarisken (fig. 5) langs de Gironde en in de dennen van de duinrand volop dienst en is het ellendige geknal daar, evenals bij geëigende bosranden (fig. 6), niet van de lucht. Zo worden de duizenden uit het noordoosten over de wijde Girondemond aanvliegende hongerige trekvogels vanuit het lokkende land ontvangen met een waar spervuur uit hoogzitten, die zich om de 100 meter van elkaar bevinden in de gordel van Tamarisken. De overlevenden zijn ook daarna nog allesbehalve veilig, immers uit verspreide bomen in de vlakte loert eveneens de dood door het lood (fig. 7).

De Levende Natuur 79 (7-8):171-181 (1976)

Zo'n afschuwelijke slachting is ons toen ontgaan vanwege de ver van winterse weersomstandigheden; gelukkig maar! Trouwens pottekijken valt daar geenszins in goede aarde. Herinneren we ons slechts de verscheurende blik uit die zwarte pikogen van de kleine gezette jagersman die in de schaduw van een lange blonde slungel, uiteraard eveneens met het geweer op de rug, ons tegenkwam bij het vogelkijken tussen de bosjes. Al buiten het Girondegebied gekomen, hadden we eens werkelijk leedvermaak, zonder er veiligheidshalve uitdrukking aan te geven, toen aan het einde van onze blokwandeling over dat eenzame landweggetje met hoge heggen tussen welige weilanden benoorden La Rochelle, twee auto's vol jagers stopten, die daar hun slag wilden slaan. Voorlopig visten zij achter het net, want de Kieviten alsmede de een na de andere Watersnip hadden voor ons al de wijk genomen. De jagerslui zeiden niets tegen ons, maar het verterende vuur uit hun ogen drukte overduidelijk hun afkeer van die verstorende noorderlingen uit. Daar gingen zij dan maar, het door ons al verontruste gevleugelde wild achterna, links en rechts, in verspreid verband, de wijde vlakte op om de vogels alsnog, maar moeizamer, onder schot te krijgen.

Een vreemde groeiplaats van Verspreidbladig goudveil (Chrysosplenium alternifolium op Voorne)

C. SIPKES

De duinen op Voorne behoren tot het plantengeografische „Duindistrict"; ze zijn dus over het algemeen kalkrijk en er groeien dus geen Struikheide, Kraaiheide, Dopheide, weinig Brem (alles met uitzonderingen) en wel veel Duindoorn, Wilde liguster, Duinsalomonszegel, Slangekruid, Hondstong en verscheidene soorten orchideeën.

Maar . . . „grau ist jede Theorie" want op Voorne treffen we, zelfs in de duinen, soorten aan uit het Hafdistrict: Moerasvaren, Moeraslathyrus, Moerasmelkdistel en Poelrui, en uit het Fluviatiele district: Kaardebol, Knikkende distel en Zacht vetkruid. Die fluviatiele soorten kunnen natuurlijk bij vroegere hoge waterstanden in de duinen gekomen zijn.

En plotseling werd, een jaar of tien geleden, melding gemaakt van het vinden van Verspreidbladig goudveil bij het Kwakjeswater, de eerste vondst in het westen van ons land van deze prachtige bedekker van de bodem bij bronnen en langs beken.

In Midden-Europa, tot hoog in de bergen, is ze nergens zeldzaam, maar in het midden en westen van ons land was deze soort, evenals haar verwant, het Paarbladig goudveil, nooit gevonden.

Prof. Westhoff veronderstelde dat de plant hier op Voorne (het is vlak bij een woning) uitgeplant zou zijn. Geen wonder, dat hij op dit idee kwam, want niet ver daarvandaan heeft een clandestiene zaaierij plaats gehad van de Reuzenbereklauw *(Heracleum mantegazzianum)* en tuinvormen van akeleien, wit en rose.